

Tunadalsparkeringen i Köping

RAÄ-nr Köping 148:1
Innerstaden 1:1
Köpings socken och kommun
Västmanland
Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Västmanlands län med platsen
för Köping markerat i rött.*

© 2018 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2018:37

Författare Annica Ramström

Grafisk form Nina Balknäs@Högtorps Diverse

Omslagsfoto Den kullerstenslagda Jemmertunagatan sedd från söder.

Foto Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_180001

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2018:37

ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Tunadalsparkeringen i Köping

RAÄ-nr Köping 148:1

Innerstaden 1:1

Köpings socken och kommun

Västmanland

Annica Ramström

Lst dnr 431-89-18

Tekniska och administrativa uppgifter

Län	Västmanland
Kommun	Köping
Landskap	Västmanland
Socken	Köping
Kvarter	Innerstaden 1:1

Fornlämningsnummer	Köping 148:1
Lämningsstyp	Stadslager
Datering	Medeltid och historisk tid

Typ av undersökning	Arkeologisk förundersökning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2018-06-19
Länsstyrelsens diarienummer	431-89-18
Arkeologgruppens projektnummer	Ag 2018_46

Projektledare	Annica Ramström
Fältpersonal	Helmut Bergold och Annica Ramström

Undersökningstid	2018-07-10 till 2018-17-13
Exploateringsyta	700 m ²
Undersökt yta	150 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99 TM
Höjdsystem	RH 2000

Arkiv

Arkivmaterial förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Digitalt arkiv

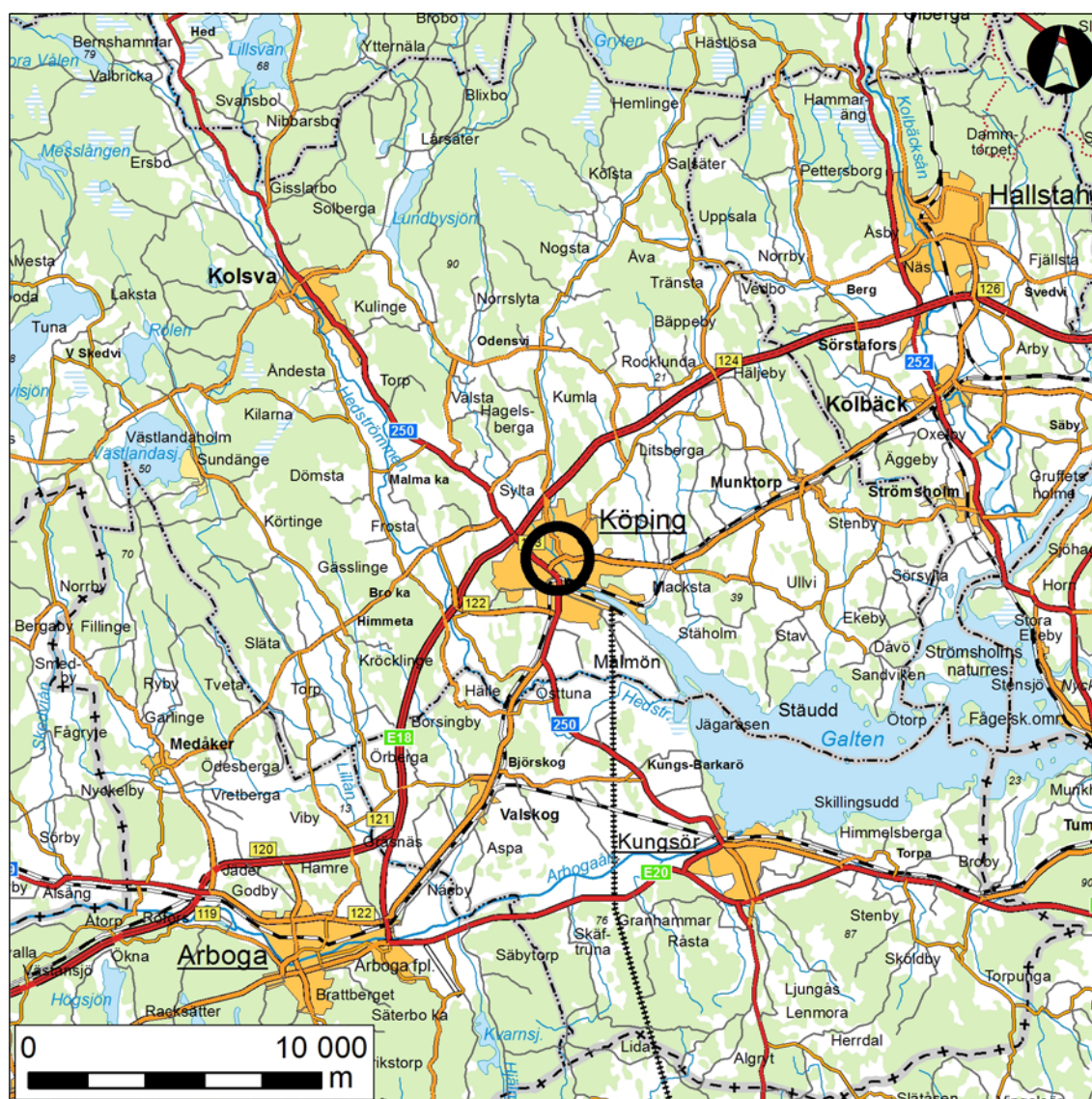
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd

Inga fynd tillvaratogs.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	5
Inledning och bakgrund	5
Kulturmiljö.....	7
Syfte och frågeställningar	8
Metod	8
Resultat.....	11
Tolkning.....	14
Referenser	16
Tryckta källor	16
Kartor.....	16
Bilagor	17
<i>Bilaga 1. Schakttabell.....</i>	<i>17</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell</i>	<i>18</i>

Figur 1. Karta över trakten kring Köping med den aktuella undersökningsplatsen markerad med rött. Skala 1:250 000.

Sammanfattning

Inför arbetet med att åtgärda sättningar inom Tunadalsparkeringen i centrala Köping genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk förundersökning inom de aktuella ytorna. Förundersökningsområdet, det vill säga den södra delen av Tunadalsparkeringen, ligger inom fornlämning RAÄ-nr Köping 148:1 eller L2003:2640 (lämningsnummer i Fornreg), vilket utgörs av Köpings stadslager. Stadslagret utgörs av ett medeltida kulturlager vars begränsning är osäker och baseras i lämningsregistret på uppgifter ur projektet Medeltidsstaden.

Den arkeologiska förundersökningen kom att genomföras på 14 ytor av varierande storlek mellan 1×1 och 25×10 meter i den södra delen av parkeringen. Inom förundersökningsområdets ytor grävdes 10 schakt och ytor på mellan 9 och 28 kvadratmeter. Samtliga schakt grävdes till ett djup av 0,6 meter. Den sammantagna grävda ytan uppgick till cirka 150 kvadratmeter.

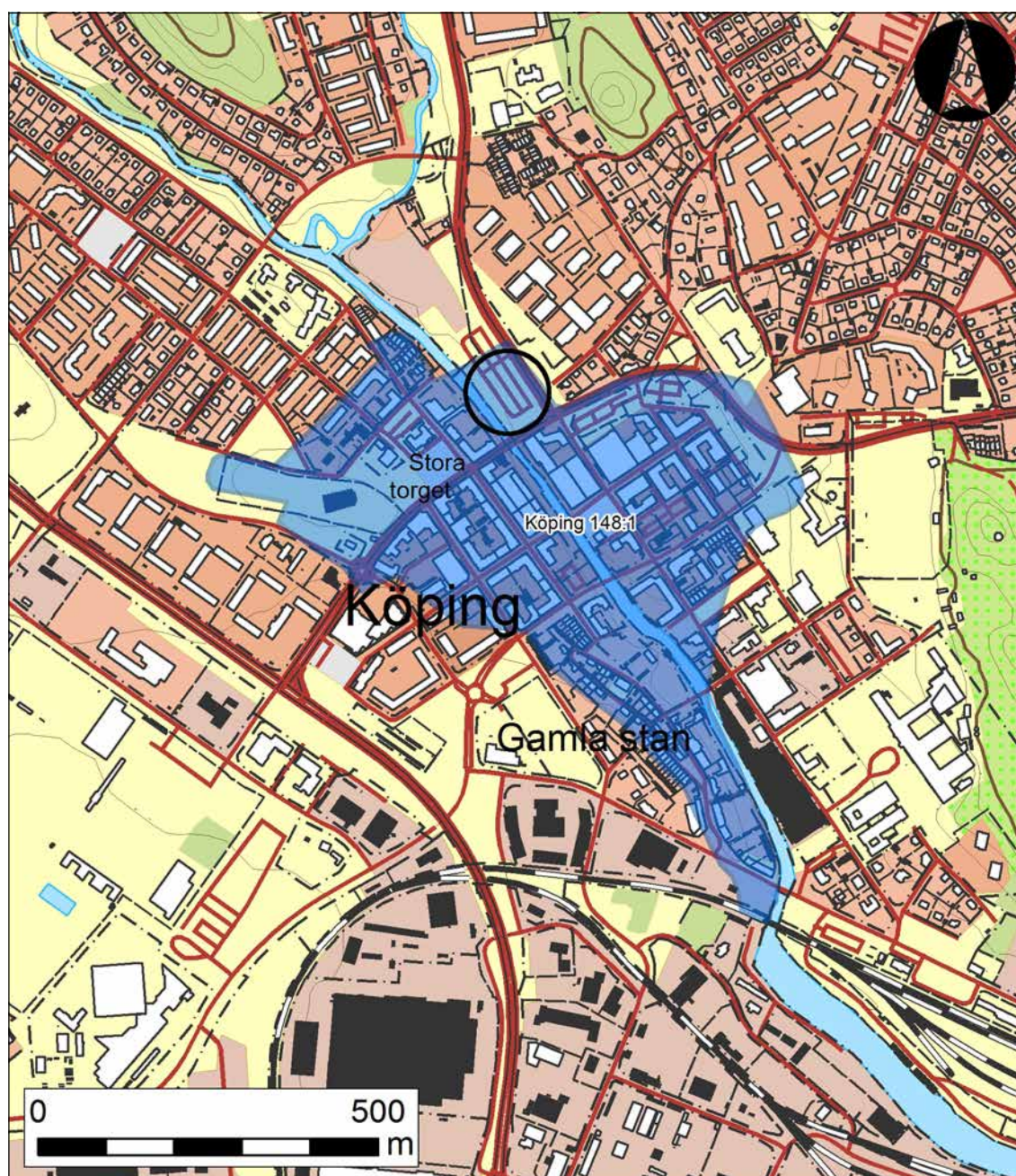
På ett djup av 0,3 meter hittades i schakt S208, S310 och S364 resterna efter den äldre Jemmertunagatan som löpt i nordsydlig riktning genom de kvarter som fanns på platsen före dagens parkering. Jemmertunagatan är känd från det historiska kartmaterialet, bland annat från en så kallad avmätning över Köpings stad från år 1732, där man ser gatan löpa parallellt med Köpingsån (Lantmäteristyrelsens arkiv, akt T33-1:11).

I schakten S216 och S254 återfanns odaterade bebyggelselämningar och kulturlager. Trots att det utöver syllstenar och tegelstensrad även fanns både golvlager och kulturlager har avsaknaden av fynd gjort att lämningarna och lagren inte varit möjliga att datera.

Inledning och bakgrund

Inför arbetet med att åtgärda sättningar inom Tunadalsparkeringen i centrala Köping genomförde Arkeologgruppen AB en arkeologisk förundersökning inom de aktuella ytorna. Arbetet utfördes av Annica Ramström och Helmut Bergold sommaren 2018.

Den arkeologiska förundersökningen kom att genomföras på 14 ytor av varierande storlek mellan 1×1 och 25×10 meter i den södra delen av parkeringen. Sättningarna hade skapat problem med stående vatten, vilket behövde åtgärdas. Den sammantagna undersökningsytan uppgick till cirka 150 kvadratmeter. De justeringar som skulle göras på parkeringen krävde ett schaktdjup av 0,6 meter. Inga av de upptagna schakten grävdes djupare än så, varför arkeologiska lämningar kan finnas i schakten under det stipulerade djupet för grävningen på 0,6 meter.

Figur 2. Karta över Köping med den aktuella undersökningsplatsen markerad med en svart cirkel. Det blå området utgör fornlämning RAÄ-nr Köping 148:1 eller L2003:2640 (lämningsnummer i Fornreg).

Kulturmiljö

När Tunadalsparkeringen anlades på 1960-talet var det som ett provisorium i väntan på att ytan skulle bebyggas med bostadshus. Denna byggnation kom aldrig till stånd och parkeringen kom att permanentas, men med ett provisoriskt underlagsmaterial, vilket har åtgärdats i omgångar på grund av sättningar.

På 1960-talet fanns omfattande byggplaner för den här delen av Köping. Tanken var att staden skulle expandera mot nordväst. För att få tillgång till marken, där Tunadalsparkeringen ligger idag, revs ett område med småindustri och hantverk. Här fanns bland annat kommunens uppställningsplats och mindre hantverk såsom sadelmakare och cykelverkstad. I samband med rivningen förändrades gatunätet i området. Man flyttade den äldre Jemmer-tunagatan, som tidigare gått genom industriområdet/parkeringen, till öster om parkeringen och den nya gatan fick namnet Tunadalsgatan.

När så marken gjorts tillgänglig för byggnation fanns inte längre behovet av bostäder och ytan bibehölls som permanent parkeringsplats.

Förundersökningsområdet, det vill säga den södra delen av Tunadalsparkeringen, ligger inom fornlämning RAÄ-nr Köping 148:1 eller L2003:2640 (lämningsnummer i Fornreg), vilket utgörs av Köpings stadslager. Stadslagret utgörs av ett medeltida kulturlager vars begränsning är osäker och baseras i lämningsregistret på uppgifter ur projektet Medeltidsstaden.

”Köping nämns i skriftliga källor första gången år 1257 under namnet *Laghlösa-köping*. Köping uppstår på Köpingsåsen som en centralort, en handels- och marknadsplats, för den omgivande jordbruksbygden med hamn vid Mälaren. Under medeltiden har staden främst legat väster om Köpingsån.” (Strengbom 2016:5)

Staden är uppbyggd enligt en hanseatisk stadsplan med ett centralt torg flankerat av kyrka och rådhus. ”År 1540 drabbades Köping av en stadsbrand och stora delar av den medeltida bebyggelsen brann ner.” (Strengbom 2015:44)

”År 1641 donerade Drottning Kristina ett större område öster om staden, kallat Prästgårdet, till staden. Det nya stadsområdet byggdes upp enligt stormaktstidens rutnätsmönster med rätvinkliga gator. Stadens västra del behöll dock den medeltida stadsplanen med oregelbundna kvarter fram till år 1889 då en förödande stadsbrand ödelade stora delar av den västra sidan.” (Björnänger 1974:58)

De arkeologiska undersökningar som genomförts i Köping har främst gjorts på den västra sidan, men ett par undersökningar i form av schaktningsövervakningar har gjorts på den östra sidan under 2000-talet.

”Våren år 2000 utförde Västmanlands länsmuseum en arkeologisk förundersökning i samband med renovering av fjärrvärmeledningar längs Stora Gatan, Prästgårdsgatan och Humlegårdsgatan. Kulturlager och en tomtgräns som sammanföll med en tomt på 1685 års karta undersöktes. Hösten år 2014 utfördes en arkeologisk förundersökning i samband med att

fjärrvärmeledningar skulle grävas ner längs med Trädgårdsgatan och Prästgårdsgatan. I Prästgårdsgatan framkom två stensyllar, en droppränna samt stockar och träflislager. Det äldsta träflislagret ¹⁴C-daterades och visade en datering till andra hälften av 1600-talet. Hösten år 2015 utfördes en schaktningsövervakning i samband med anläggandet av nytt fjärrvärmesystem vid Glasgatan och Torggatan. Utifrån fynd och stratigrafiska iakttagelser kunde två aktivitetsfaser urskiljas. Till den äldre fasen hörde avfallsgropar och ett utjämningslager från 1600–1700-tal.” (Strengbom 2018: 7 och där anförd litteratur)

I det historiska kartmaterialet från första halvan av 1700-talet är förundersökningsområdet utlagt som tomtmark med en tomtfiguration som står sig in i 1900-talet.

Syfte och frågeställningar

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att ta fram underlag som gör det möjligt att avgöra vilka markingrepp som kräver respektive inte kräver en arkeologisk undersökning i samband med de åtgärder som ska göras på parkeringsplatsen.

Förundersökningen skulle klargöra:

- *om det fanns bevarade kulturlager som kräver vidare undersökning*
- *på vilket djup under markytan dessa kulturlager i så fall fanns*
- *preliminär datering av de övre kulturlagren och anläggningarna*
- *preliminär tolkning av de övre kulturlagren och anläggningarna*
- *om det fanns redan urschaktade områden.*

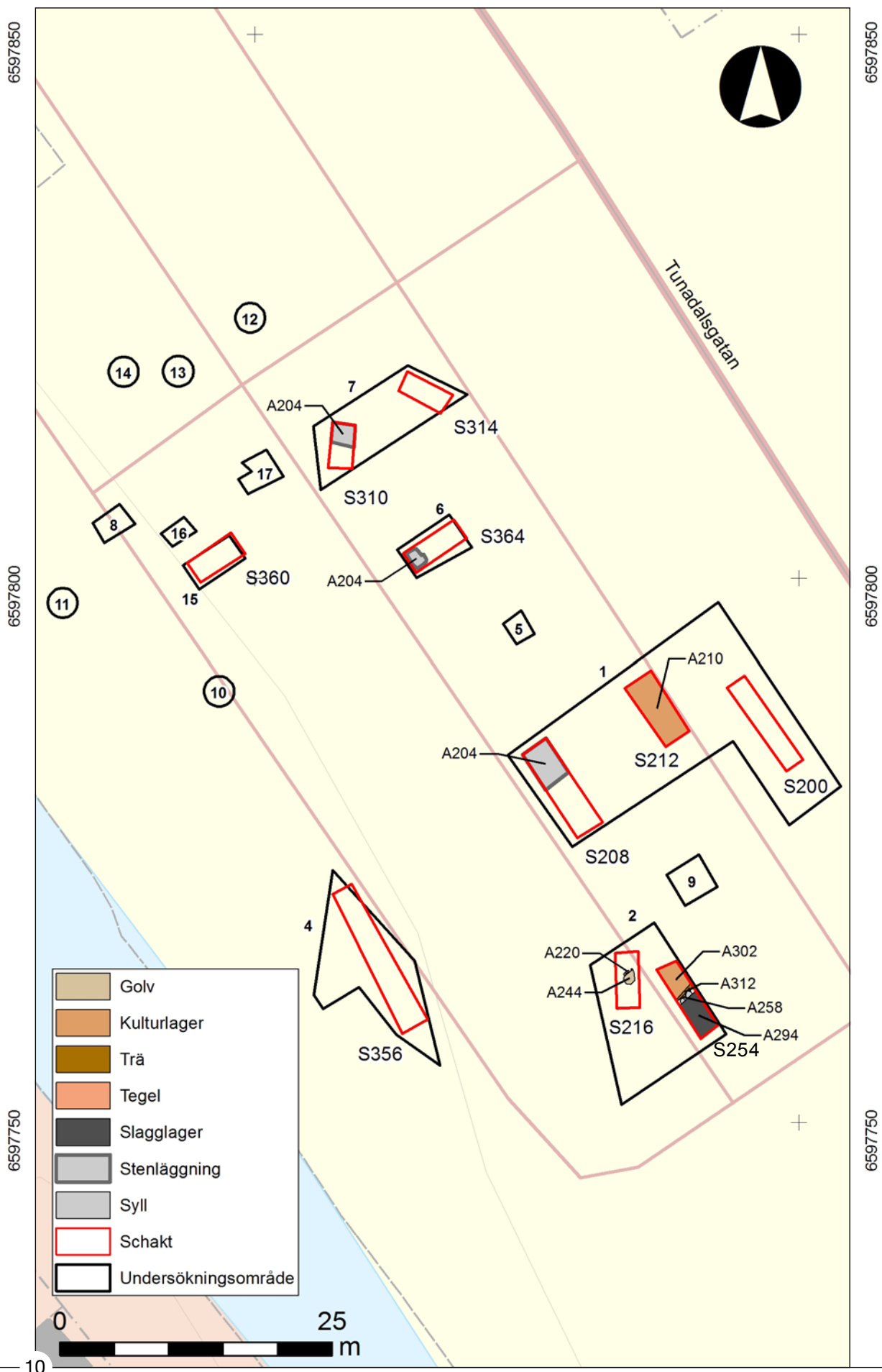
Metod

De ytor som skulle justeras uppgick till omkring 700 kvadratmeter. Inom de specificerade ytorna grävdes schakt och ytor skiktvis ner till det stipulerade djupet på 0,6 meter. Lämningar och konstruktioner rensades för hand. Då samtliga lämningar som hittades låg på omkring 0,6 meters djup fick de ligga kvar. Påträffade kulturlager och konstruktioner beskrevs, karaktäriserades och daterades. Metalldetektering gjordes ner till 0,6 meter. Endast moderna fynd hittades. De tillvaratogs ej.

Dokumentationen genomfördes med digital inmätning av schakt, anläggningar, konstruktioner och kulturlager. Påträffade arkeologiska kontexter beskrevs och fotograferades. De digitala inmätningarna fördes över till det dokumentationssystemet Intrasis 3 och bearbetades vidare i ArcGis. All inmätning gjordes i SWEREF 99 TM. Inga fynd samlades in. Samtliga schakt fylldes igen efter avslutad undersökning.

Figur 3. Översikt Tunadalsparkeringen med schakt S254 i förgrunden. På bilden har endast asfalt och bärlager för asfalten tagits bort. Foto från söder.

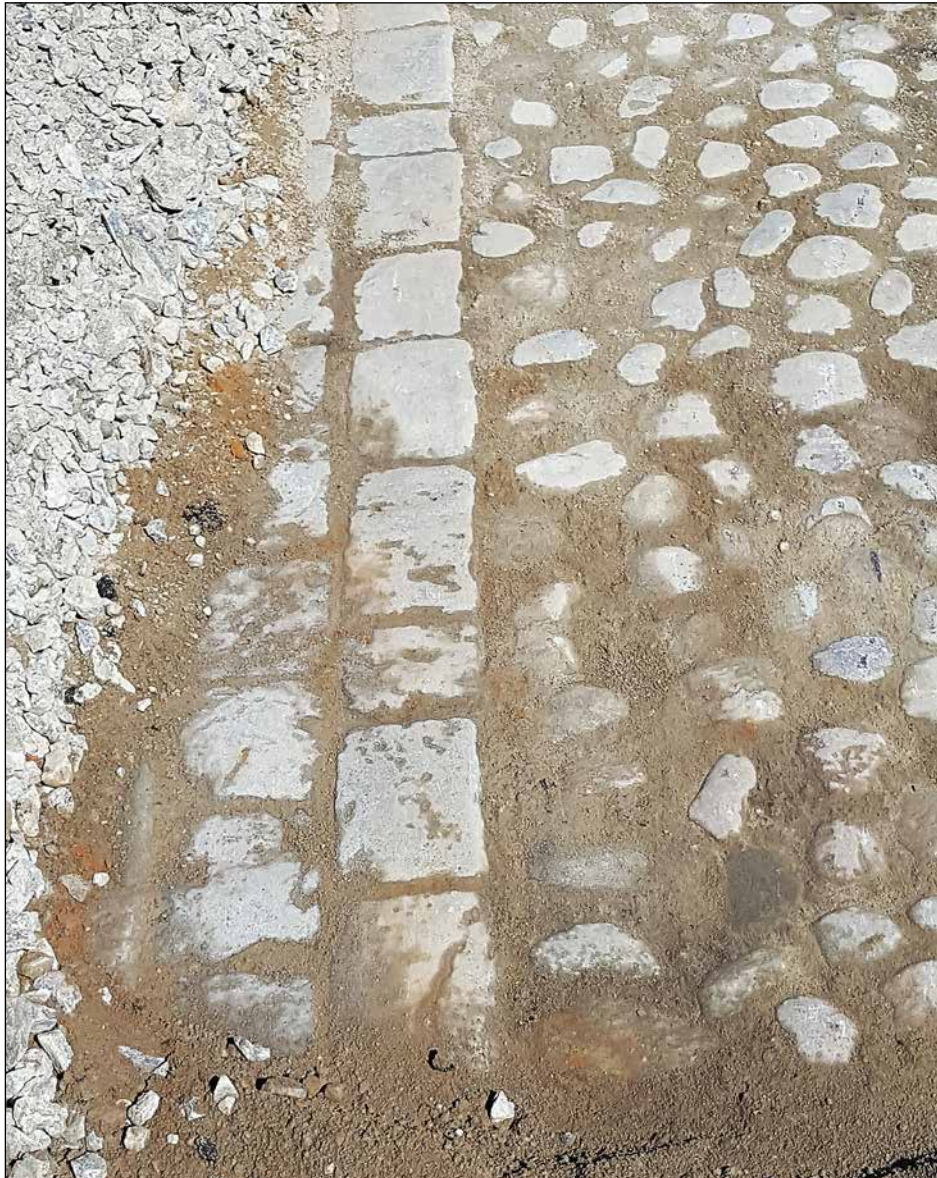
Figur 4. Schaktplan med de fjorton förundersökningsytorna markerade 1-14 samt förundersökningsschakten och ytorna. De ytor som inte innehåller dömdes bort på grund av dagvattenbrunnar. Skala 1:500.

Resultat

Inom förundersökningsområdets ytor grävdes 10 schakt och ytor på mellan 9–28 kvadratmeter. Samtliga schakt grävdes till ett djup av 0,6 meter. Den sammantaget grävda ytan uppgick till cirka 150 kvadratmeter.

Stratigrafin inom området var förhållandevis likartad, under 0,1 meter asfalt fanns ett 0,3–0,5 meter tjockt bärlager som bestod av ett påfört ås-material i form av sand, grus, småsten och sten. I den östra delen fanns ett 0,2 meter tjockt lager kross av makadamtyp mellan asfalten och det påförda åsmaterialet. I fem schakt (S208, S216, S254, S310 och S364) fanns lämningar i form av stenläggningar, syllrader, golv och kulturlager.

På ett djup av 0,3 meter hittades i schakt S208, S310 och S364 resterna efter den äldre Jemmertunagatan som har löpt i nordsydlig riktning genom de kvarter som fanns på platsen före dagens parkering. Gatan var som mest

Figur 5. Den äldre Jemmertunagatan med kullerstensläggning och storgatsten. Foto från söder.

Figur 6. Detaljplan över schakt 254 innehållande bebyggelse lämningar i form av syllstens- och tegelrad samt kulturlager. Skala 1:100.

komplett i schakt S208 där den täckte hela schaktet i både längd och bredd. I schakten S310 och S364 var stenläggningen söndergrävd i samband med anläggandet av dagvattenbrunnar. Gatan bestod av en kullstensläggning av utvald natursten som var rundad och cirka 0,1–0,15 meter i diameter. I schaktets västra del och in i schaktkanten fanns storgatsten i storleken 0,35×0,2 meter (se figur 4). Under stenläggning saknades det sättsandslager vilket stenläggningar vanligen är lagda i. Istället fanns ett brunt lager av sand och småsten med inslag av tegelbrockor och tegelfnyk i vilket stenläggningen var lagd. I schakt S212 återfanns ett kulturlager som täckte hela schaktet. Lagret som återfanns på ett djup av 0,6 meter bestod av mörkbrun siltig lera innehållande träflis och organiskt material. Lagret handrensades och grävdes ned för hand cirka 0,07 meter, inga daterande fynd eller förändringar i lagret kunde konstateras, utan lagret bibehöll sin karaktär.

Figur 7. Tegelraden i schakt S216. Foto från väster.

I schakten S216 och S254 återfanns odaterade bebyggelselämningar och kulturlager. I S216 hittades en 0,75 meter lång tegelstensrad som låg i ett sandigt siltlager. Tegelstenarna var 0,15×0,10 meter stora och var lagda löst i underliggande siltlager utan någon form av fog. Teglet var handslaget, så kallat bondtegel. I söder knöt tegelstensraden an till ett stengolv (A244) bestående av flata stenar i storleken 0,2–0,3 meter. Golvet var söndergrävt ytterligare mot söder och endast en liten del av golvet var bevarat innan det övergick i rivningsmassor mot söder.

I S254 återfanns en syllstensrad som korsade schaktet i sydväst-nordöstlig riktning. Syllstenarna var av natursten i storleken 0,3–0,4 meter med en 0,6×0,8 meter stor sten i söder som uppfattades som en ingångssten. Syllen var lagd så att stenarna bildade en jämn kant mot söder. Denna kant bar spår av puts. Norr om stensyllen fanns en 1,5 meter lång och 0,3 meter bred plank som låg i ett brunt, siltigt och organiskt kulturlager med inslag av tegel och sten. Syllstensraden fortsätter in i schaktkanterna både mot öster och väster. Söder om syllstensraden fanns ett hårt, kompakt slagglager (A294) som påminde om en slaggmatta. Liknande lager har hittats i Nora och i Falun (Ramström 2013 och Bergold 2018 i tryck).

Tolkning

Jemmertunagatan är känd från det historiska kartmaterialet, bland annat från en så kallad avmätning över Köpings stad från år 1732, där man ser gatan löpa parallellt med Köpingsån (Lantmäteristyrelsens arkiv, akt T33-1:11). Som namnet på gatan antyder löper den norrut mot byn Jemmertuna och vidare norrut genom byarna mot Bergslagen (Rikets allmänna kartverk akt J112-73-9). Den generation gata som hittades vid förundersökningen var kullerstenslagd, vilket var vanligt i de historiska städerna i mellansverige på 1700-talet. Under kullerstensläggningen fanns ett lager av brun sand och småsten med inslag av tegel. Detta tyder på att det förekommit någon form av aktivitet på platsen före gatan stensattes. Det kan röra sig om en äldre gata/väg, en markberedning inför stenläggningen eller andra aktiviteter på platsen.

De bebyggelselämningar som hittades framkom i den södra delen av förundersökningsområdet. Samtliga lämningar identifierades på ett djup av 0,6 meter, där de ovanliggande massorna bestått av påförda massor. Trots att det utöver syllstenar och en tegelstensrad även fanns både golvlager och kulturlager, har avsaknaden av fynd gjort att lämningarna och lagren inte varit möjliga att datera. Teglet i tegelraden ger en viss indikation då det inte rörde sig om ett maskinslaget tegel, vilket blev vanligt under 1800-talet, utan om ett äldre handslaget tegel med en storlek som var vanlig under 1600–1700-talen.

Från det historiska kartmaterialet, fotografier och muntliga uppgifter går det att konstatera att det funnits utlagda tomter både öster och väster om Jemmertunagatan. När denna del av staden bebyggdes är inte klarlagt, även om ägarlängder till tomterna finns bevarade. När bebyggelsen revs på 1960-talet gjordes det med grävmaskin och ytan fylldes upp med åsmaterial och bärlager för att sedan asfalteras. Beroende på hur omfattande schaktningsarbeten som gjordes kan de funna lämningar härröra allt från den senaste bebyggelsen på platsen till tiden för utläggandet av tomter på platsen. Det som talar för att det möjligen skulle kunna röra sig om äldre lämningar är avsaknaden av moderna material i de kulturlager som rensades. De moderna föremål som hittades på platsen återfanns i bärlagret, medan det påförda åsmaterialet inte innehöll några föremål.

Det kompakta slagglagret A294 i schakt S254 är ett påfört lager och har förts till platsen. Kompaktheten i materialet som bildar en slags hård slaggskorpa har som tidigare nämnts återfunnits på orter med anknytning till järnhantering som Nora och Falun. Det rör sig alltså inte om slaggstycken som bildar ett lager utan om en enhetlig kompakt slaggekaka som är i princip omöjlig att tränga igenom med grävmaskin. Hur denna skorpa av slagg bildats, då den förefaller ha fått sitt utseende och konsistens på platsen är en gåta som kvarstår att lösa. På båda platserna har den kompakta ytan använts som en sorts öppen yta. I Nora användes den öppna ytan som upplag för tackjärn medan funktionen i Falun är oklar. Dateringarna av slaggytan skiljer sig mellan de båda städerna, dateringen i Falun ligger i 1700-talet medan dateringen i Nora går att länka samman med anläggandet av järnvägen under 1800-talet.

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Syftet med den arkeologiska förundersökningen var att klargöra i vilken utsträckning det förekom fornlämningar ner till ett djup av 0,6 meter inom de ytor som skulle åtgärdas för sättskador. Utredningen genomfördes i enlighet med den fastställda tidplanen samt följde den uppställda undersökningsplanen och kostnadsberäkningen utan avvikelser.

Referenser

Tryckta källor

Bergold, H. 2018. Arkeologisk undersökning, *Kvarteret Teatern*, Falun, Dalarna, I tryck.
Medeltidsstaden 11. 1979.

Ramström, A. 2013. Arkeologisk förundersökning och särskild arkeologisk undersökning, *Kvarteret Ekorren, Nora resecentrum*. Västmanland, Nora socken, Nora kommun, del av RAÄ 164:1. Arkeologgruppen AB rapport 2013:04.

Strengbom, E. 2015. *Schaktningsövervakning vid Glasgatan och Torggatan i Köping*. Arkeologgruppen AB rapport 2015:44.

Strengbom, E. 2016. *Schaktningsövervakning vid Nyströmska gården*. Kvarteret Hermoden i Köping. RAÄ 148:1 stadslager, Köpings kommun och socken, Västmanland. Arkeologgruppen AB rapport 2016:84.

Strengbom, E. 2018. *Fjärrvärme i Prästgårdsgatan och Nygatan*. Köping 148:1, Köpings kommun och socken, Västmanland. Arkeologgruppen AB rapport 2018:04.

Kartor

Häradsekonomiska kartan, Köping, 1905-11, Rikets allmänna kartverk, akt J112-73-9.

Tomtmätning, Köpings stad, 1732, Lantmäteristyrelsens arkiv, akt T33-1:11.

Bilagor

Bilaga 1. Schakttabell

Samtliga schakt grävdes till ett djup av 0,6 meter. Inget schakt är grävt i botten.

Schaktnr	Längd/m	Djup/m	Beskrivning	Anläggningar
200	10x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt vidtog ett 0,4 meter tjockt bärlager av sand, under detta fanns ett lager med modern massor i form av sand, grus, tegel, asfalt. I schaktets sydvästra delen fanns en annan karaktär, här fanns ett lager av brungrå sand och grus under bärlagret.	
208	8x2,5	0,6	Under 0,1 meter asfalt och 0,3 meter bärlager fanns en kullerstensläggning, A204. Under stenläggningen fanns ett lager av brun sand och småsten, i den sydvästra delen av schaktet hade lagret inslag av tegelbrockor och tegelfnyk.	A 204
212	8x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt och 0,5 meter påfört åsmaterial i form av sand, småsten och sten i storleken 0,3-0,4 meter vidtog mörkbrunt kulturlager av siltig lera innehållande träflis och organiskt material.	A210
216	5x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt vidtog ett 0,5 meter tjockt påfört lager av åsmaterial i form av sand, småsten och sten i storleken 0,3-0,4 meter. Under detta fanns ett brungrått siltlager innehållande en rad tegelstenar, A220, och ett golvlager, A244.	A220 A244
254	8x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt fanns ett 0,3 meter tjockt bärlager av sand. Under detta fanns i den sydvästra delen ett 0,25 meter påfört lager av hårt kompakt småsten blandat med grus, under detta kom ett slagglager, A294. Mitt i schaktet fanns en syllrad med ingångssten, A258. Nordost om syllen fanns ett kulturlager, A302.	A258 A294 A302
310	4,5x2	0,3-0,6	I norra delen av schaktet fanns under 0,1 meter asfalt och 0,2 meter bärlager av sand, fortsättningen på A204, stenläggning. I den södra delen var stenläggningen genomgrävd av en dagvattenledning.	A204
314	5x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt och 0,2 meter fanns ett påfört lager av natursten, 0,25-0,4 meter stora. Under stenarna hittades en äldre återfyllning av sand, sten och asfalt.	
356	14x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt fanns 0,2 meter påförd kross av makadamtyp, under krossen vidtog ett lager av blandat åsmaterial i nordost och sand i sydväst.	
360	5x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt fanns 0,2 meter påförd kross av makadamtyp, under krossen vidtog ett lager av blandat åsmaterial	
364	6x2	0,6	Under 0,1 meter asfalt fanns 0,15 meter bärlager och under detta fanns stenläggningen A204. Stenläggningen är avgrävd mot väster ner mot dagvattenbrunn. Under A204 fanns ett lager av blandat åsmaterial.	A204

Bilaga 2. Anläggningstabell

Anr	Typ	Storlek/m	Djup/m	Beskrivning	Kontext	Datering
204	Stenläggning	8x2,5	0,2	Kullerstensläggning i storleken 0,1-0,15 meter. Mot väster storgatsten 0,35x0,2 meter stora. Stenläggningen fortsätter i alla schaktkanter.	S208 S310 S364	Odaterad
210	Kulturlager	8x2		Kulturlager av siltig lera innehållande träflis och organiskt material.	S212	Odaterat
220	Tegelrad	0,75		Rad med tegelstenar 0,15x0,15 meter stora	S216	Odaterad
244	Golv	1x1,5		Stengolv av 0,2-0,3 meter stora, flata, stenar.	S216	Odaterad
258	Syllrad	2x0,3		Syllrad av 4 stenar i storleken 0,3 meter. Ingångssten i sydväst, 0,6x0,8 meter stor. Syllen fortsätter in i schaktväggarna.	S254	Odaterad
294	Slagglager	4x2		Hård kompakt brunröd hård matta av slagg.	S254	Odaterad
302	Kulturlager	4x2		Brunt siltigt organiskt lager med inslag av tegel och sten.	S254	Odaterad
BBB	Planka	1,5x0,3		Plankan låg i lager A302	S254	Odaterad

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2018:37

